

LUGOSSY MÁRIA ÜVEGSZOBRASZMŰVÉSZ ÉRINTÉSEI

Különös, talán a szív dobbanásaira emlékeztető zene hallatszik, a vetítőn mélysötét háttérből, a súrlófény határára formát nyerő plasztikus alakzatok fokozatosan bomlanak ki. A lassú kameramozgás éppen annyi időt hagy, hogy a szemlélő szinkronban lehessen az elé vetülő eseménnyel. Esemény. Sőt. Eseménysor. Egy már elkészült köztéri szobor képi elemzésében vagyunk „belehívva”: egyformán szép, fiatal izmos testű férfialakok, merev testtartással, mintha valami elmozdíthatatlan útvonalról vagy inkább futószalagról haladnak a fekete gránittömb felé, majd beleolvadva mind, ők maguk válnak a tömbhasáb, alkotóelemeivé. Ők a Minden idők áldozatai című mű szereplői.

Lugossy Mária üvegszobrász 1991–1992-ben készített döbbenetes hatású emlékművének drámáját látjuk, egy, a művész műtermében, 2006-ban készült portréfilmben.

Fordul a kamera: egy földbe mélyedő, mérnöki pontossággal, bekeretezett tükörmedencébe, mint egykori lavafolyam megdermedt közetrétegei folynak, félig bele és a peremre. Ebbe a halmazatba süllyedt, csorbán sérült harang alakja bontakozik ki a kompozíció tetején. Ez az 1995-ben, Székesfehérvár egyik fő terén elhelyezett, a II. világháború áldozatainak emlékére készült mű. Drámai a pátosz nélküli jelkép ereje. És sorolódnak a művek, hasonló ritmusban, az időnként egy-egy mondattal jelen lévő, amúgy láthatatlan művész gondolatainak kíséretében. A budapesti Parlament előtt 1996-ban felállított A forradalom lángja című alkotás lángja lobog, minden halottra emlékező óriásgyertyaként.

Az óbudai székhelyű építésiroda meghitt közös termében, a Magyar Művészeti Akadémián pereg a film, amellyel a 2010-ben hatvanéves Lugossy Máriát köszöntjük. A főiskolai karcsúságában és finom arcvonásaiban is időtlenül maradt, a műveivel egylényegűvé vált művésztől még 2006-ban a Magyar Televízió klasszikusan értékmentő művészettörténésze, Kernács Gabriella és rendező férje, B. Farkas Tamás forgatta működésük szinte utolsó időszakában ezt a művész-dokumentum filmet. Amelyben egyszer csak Sinkovits Vitai András hangján szólalnak meg a szerkesztő által kiválogatott részletek a Tibeti halottas könyvből, miközben ösvilági tengerszemekre emlékeztető üvegtavak sejlenek kötömbök mélyén, majd mintegy piramissá emelkedik egy faépitmény, kihúzható fiókjába belenéz a kamera, amelyekben mint emlékek sorakoznak a nyugalomba és némaságba merevedett emberalakok. A piramisszerű építményen felfelé haladva átélhetjük a lélek megtisztulásának azokat a fokozatait, amelyek a halottas könyv ősrégi gondolatai szerint a fény felé vezetnek.

E rövid, de megrendítő hatású film tulajdonképpen felvillantotta és a maga eszközeivel még különlegesebb élménnyé fokozta Lugossy Mária egyedülálló művészetének esszenciáját.

Mi, akik ismerhettük művészetének kibontakozását, így ebben a letisztult formában látva néhány dolgát, mégis arra éreztünk késztetést, hogy eltöprengjünk az őt vezérlő indíttatásokon.

Érdekes módon már a diplomamunkájával is eltért a szokásos feladatoktól: egy hatalmas, négyméteres, akár az eklektika korának bútorszemléletét felidéző elektronikus órát tervezett, miközben az Iparművészeti Főiskola (ma Moholy Nagy László Egyetem) ötvös szakán végzett. Emlékeim szerint óriási érdeklődés övezte szokatlansága miatt ezt az eseményt már akkor is. Az óra rézlemezről formál napraforgószerű aurájával a Győri Távközlési és Műszaki Főiskola aulájában pompázott 1973-tól. De Lugossy Mari soha nem alkotott hagyományos ötvös-műveket, akkor sem, amikor más köztéri feladatokhoz jutott. Mondhatnánk, talán szerencséje volt néhány pályatársával – későbbi férjével, Bohus Zoltán üvegművésszel együtt –, mert éppen a hetvenes évek dinamikus építészeti és művészeti megújításának időszakában kerültek egy rendhagyó, folyton kísérletező főiskolai művész-tanár közelébe. Z. Gács Györgyről van szó, aki szinte mindent kipróbált, növendékeit is belevonva a korabeli anyaghasználat megújításába. Volt akkoriban a főiskolai tanszéken díszlettervezés, meg absztrakt formákból ragasztott üvegek készítése, akár reklámfeladatok ellátására vagy egyéb szakmai anyaghasználati kísérletezések, főként az akkoriban dinamikus felépítésekhez társulás miatt, az új épületekhez kapcsolható művészeti alkotások elhelyezése érdekében.

Lugossy Marit a krómacél és a geometrikus formák vonzották, akkoriban készült köztéren is látható, bár kevés funkcionális alkotásait elegáns, szikár, végtelenül egyszerű formák jellemezték.

De hamarosan átváltott a fémről az üveg anyagára, az alkalmazott iparművészeti feladatokról a szobrászi igényű alkotások létrehozására.

Anélkül, hogy a pályaképbe elmerülnénk, azt azért meg kell jegyezzük, hogy diplomázása után azonnal kapcsolódott a magyar képzőművészeti élet ismert vagy akkoriban alakuló kiállítási fórumaiba. Akár a soproni érembiennáléről, vagy a boglárlellel Kék Galériáról (itt például Deim Pállal állítottak ki), vagy a milánói triennáléről, Budapest kisebb-nagyobb galériáiról, vagy Székesfehérvár, Pécs, Salgótarján, Diósgyőr, Kaposvár stb. akkoriban élénk képzőművészeti kiállítási lehetőségeiről volt szó. Aztán fokozatosan Bohus Zoltánnal meghívásokat kaptak az üvegművészet jelentősebb európai, majd más nemzetközi fórumaira. Erről a következőket írta Nagy T. Katalin a Bohusról készült, 2009-ben megjelent albumban: „A hetvenes évek geometrikus-strukturális indíttatású művészetében a szerialitásnak fontos szerepe volt. Bohus és kortársainak fémszobraiban egyszerű plasztikai történéseket – eltolás, kapcsolódás, szétválás –, bizonyos mozgásokat, átalakulásokat rögzített, melyeknek mindig volt, talán rejtőzködő, de értelmezhető metaforikus jelentése. A ragasztott, polírozott üveglapokból szerkesztett szobrok sorozatai azonban már nem a minimál art szerialitása gondolatának jegyében születtek... Bohus csak addig variált egy-egy lehetőséget, amíg szobrászi kíváncsisága hajtotta...”

Bohus Zoltánt egy magas színvonalú matematikai-elméleti gondolat üveganyagba komponálásának számos lehetősége foglalkoztatta. Művészetének ez a tökéletességre törekvés a legjellemzőbb vonása.

És amikor a Térspirál II. című alkotását az amerikai Corning Glass Museum szakemberei ezernyi mű közül a válogatott 270 alkotása közé – három másik magyar művésszel együtt – kiválasztotta 1979-ben, mind az ő, mind a felesége, Lugossy Mária karrierje megváltozott.

1979 áprilisában az Amerikából induló, és három éven keresztül utazó New Glass című vándorkiállítást elsősorban az amerikai üvegművészettel foglalkozó, említett múzeum szervezte. A világ üvegművészetét bemutató kiállítás négy amerikai múzeumot követően (toledói, New York-i, San Francisco-i múzeumok) látható volt London, Párizs, Tokió legrangosabb múzeumaiban, a hozzá tartozó nemzetközi sajtóméltatásokkal együtt. Bohus művét ezek során az első tíz legjobb közé sorolták. Nem csoda, hogy meghívások, vásárlások követték ezt a sikert. De ezzel a mozgalommal magának az üvegből alkotott különleges művészeti tárgyaknak is új felfedezése kezdődött el, szaklapokkal és a felfedezettek nyilvánvaló műkereskedelmi helyzetbe hozásával. Bohus az 1981-es kasseli Orangerie-ben rendezett Szabad üveg című kiállításon II. díjat nyert, amely szintén emelte rangját. Így azután, úgy is, mint a magyar Iparművészeti Főiskola tanára, feleségével, Lugossy Marival 1982 óta a különböző nemzetközi üvegszimpoziumok állandó meghívottjai lettek. (Novy Bor, Frauenau, Sars-Poteries), majd pedig az amerikai Habatat Galériák évente megrendezett meghívásos kiállításainak megbecsült meghívottjai. De műveiket sikerdarabként mutatják be ma már Európa számos országában az üvegművészettel foglalkozó rangos galériák.

Mindezek vázlatos említésének tükrében kap különös jelentőséget a művész házaspár egymástól megjelenésében és témaköreiben eltérő világa, amely azonban a spiritualitás szintjén egyáltalán nem ellentétes. Külön utakon haladva keresik a transzcendens világ megértéséhez vezető szellemi kapcsolódási pontokat. Bohus Kapu sorozata az ő tisztán elméleti alapokon nyugvó formavilága szerint, Lugossy Mária pedig az ő, finoman árnyalt érzelemvilágának bűvópatakjain keresztül.

A teremtés rendszerében az emberi nemen belül a nőiségnek, mint az élet folytatásának a férjétől nem független, mégis sajátos rendeltetése egybekapcsolódik a természetes védelemmel. A páros kapcsolatokra is jellemző szerető óvás lehetősége mellett azonban a nő magatartása valahogy átlényegül a gyermek fogantatásától a világrahozatalig ívelő időszakban. Az emberiség kultúrtörténete erről is szól. Művészi képzelete pedig egyre inkább éppen magát a teremtés titkát fürkészi. Évezredek hagyományainak koronkénti újra és újra átértelmezése során az intellektus és a szenzibilitás, a műveltség és az ösztönösség mit sem változtat az alapvető magatartáson. Egy nő életének rendkívülisége, de legalábbis ez a lehetősége ezen a forrásvidéken található.

Én egyáltalán nem kedvelem azt a közelmúltban divatossá vált megkülönböztetést, amely szerint létezik külön nőművészet. A civilizáció sokféle lelki és testi elferdülésének egyik satnya szóvirága ez, amit azonban szívesen használnak afféle reklámhívó szóként.

Ha csak egy kissé is elnézelődünk Lugossy Mária csodálatos, üveganyagból különböző technikákkal megformált és élénk tárt belső tájképein, amelyeket nyilván ő is a megélt szerelem, a születés, az élet, majd a halál élményvilágából merített, kevesebb szóból is megérthetjük ezt.

Anyává lenni, életet adni, óvni, és gyönyörködni, csalódní, betegségtől halálfélelemben kerülni, újjászületni... alkotni. Ez az egyébként természetes állapot, vagy más szavakkal akár közhelyesség Lugossy Mária megformálásában különlegesen finom intellektuális költészetként jelenik meg. Kiművelt egyfajta üvegszobrászatot, a kő, a fa, meg a bronz anyagaival kombinált drámai színpad létrehozásának érdekében. Saját eszköztára ma már senkiével össze nem téveszthető szcénák előadására alkalmas úgy, hogy a különböző esztétikusok által sugallt divatirányzatokon felülemelkedve – a legősibb tudások egyszerűségét képes megérthető jelekkel, jelképekkel kifejezni. Egy időben – amint azt az ő munkásságát is figyelemmel kíséző szakemberek írták – a természeti formák hatása alatt alkotott. Természetes kövekbe rejtett üvegtavak, azokba rejtett történetek. Majd az eleven élet csodájának, a víznek és a kövekbe zárt őstörténeteknek a felfedezései. Ugyan, mi más is ihlette volna a Vénusz születése című 1980-ban alkotott kis remekművét, majd az ennek nyomán létrejövöket, ha nem maga a fogantatás, ezen belül a személytől, mint az anyaméh befogadó állapotától részben független különleges metamorfózis eszméje?

Hasonlóan a fogantatás csodájához, az emberiség történelmi létezésének a folyamatához, a természeti, a történelmi és az imaginárius világhoz fűződő töprengései egyre magasabb eszmék megfogalmazásáig vezették őt. Legyen szó áldozatokról, emlékezésekről, a hit tágasságáról. A különböző „történetek” megjelenítéséhez, azok drámai szituációinak árnyalásához mintázta meg a lehunyt szemű, merev alkatú, szép férfialakokat is, amelyek az emlékműveinek különböző értelmezésekben elhelyezett szereplőivé váltak.

A női alak esetében más a helyzet. Hajlékonyság, a legszebb részletek sejtelmes alkalmazása válik ezekben a művekben a mondanivaló értelmezőjévé.

Egyik megrendítően fájdalmas történelmi szobrát, a Rheiát, a görög mitológiai szereplő különös története ihlette.

A világ keletkezésének európai és kisázsiai történelmi mondáiban meglévő, kissé bizarr történetek sokasága közül ma már talán alig érthető a gigászok és a titánok világa. Kronosz, az idő ura, attól való rettegésében, hogy számos általa nemzett gyermekei közül bármelyik is elveszi tőle hatalmát, azokat születésük után vagy felfalta, vagy a mélységes mély Hadesz, vagy a még reménytelenebb Targetosz sötétségébe vetette. Feleségül vette Rheiát, a görög mitológia szerint világ teremtésében meghatározó szerepű Gaiának és Uránosznek a lányát, de annak is el kellett előle rejtenie született gyermekeiket. Rheia mégis megmentett egyet, Zeust, aki aztán a titánok harcában legyőzte Kronoszt. Az egész antikvilág képes elbeszélései nyugszanak ezeken a történeteken, az európai művészet különböző korszakain át, folytatva ezt a mesélő történelmet. Nem csupán Rubenst ihlette meg e történet, amikor megfestette A titánok bukása című képét – témája volt ez a romantikus irodalomnak és a képzőművészetnek is, sőt a gigantikus későbbi zenedramák történelmi alapjait is ezek a hatalom és a győzelem körüli gondolatok határozták meg. A világ történelme és mítoszai iránt egyre jobban érdeklődő művészt, Lugossy Máriát is megrendítette az, hogy a hatalomért folytatott küzdelem milyen eszközökkel zajlott az évezredek előtti időkben. Jelképe érvényes ma is.

A korábban már kialakított, természetközbe süllyesztett üvegtavak költői műalkotásainak egyikében Rheia finoman, kecsesen meghajló, szép alvó teste van elrejtve. Ő az, aki be van oda zárva, soha ki nem jöhet. A bezártság tulajdonképpen rettenetes élményének kiemelkedően finom megfogalmazása ez a mű.

Lugossy az évek során úgy kombinálta a rétegesen is alakítható üveganyagot a reneszánsz szépségideálként megmintázott férfi vagy női testek, arcok, kezek bronzba vagy üvegbe mintázásával, azok egybekomponálásával, hogy éppen ezek kompozíciós összessége teremti meg minden egyes alkotásának saját dramatikusan hatását. Ilyen a Földanya, ilyenek az Áldozatok könyve emberalakjai, és a már említett emlékművei, más sorozatai.

A Rheia a mélységes mélynek foglyaként is a szépség őrzője, akit a csend és a titok élménye leng körül. A művésznő ezt a művét Veszprém városának ajándékozta azzal, hogy azt arra méltó helyre a város helyezze el. Mind ezt tette mintegy hálából azért a lehetőségért, hogy Veszprém városának főterén az ő művét helyezték el 2001-ben, a Millennium emlékére. A millenniumi emlékművek akkoriban állított sokaságából kiemelkedő filozófiai gondolatot, az időtlenséget kifejező köztéri művének a Rheia szobor mintegy a szellemi ellentétpárja, a maga intimitást, meditációt igénylő témájával.

Rendkívül meglepő, hogy mindazok, akik nyilván ismerték – mivel köztéri mű alkotására is felkérték, és megbízták – Lugossy Mária filozofikus, a fájdalmakra és a szépségekre, az élet nagy történéseire érzékeny művészetét, úgy látszik, nem tudtak ezzel a művel mit kezdeni. Először elhelyezték egy újonnan épült áruház, a Balaton Plaza előcsarnokába, ami már önmagában is hihetetlen félreértésről tanúskodik. Ám az épület kereskedelmi célú átalakítása során ezt a mitológiai témájú művet, mint egy közönségterelő „objektumot” áthelyezték a pláza forgalmas helyén lévő étkező előtti térbe. Lehet a pizza és a cola mellett kerülgetni.

Nem lenne méltó a Lugossy Mária üvegszobrászművész eszmeiségéről szőtt gondolataink közé egy ilyen fatális tévedésnek a hírlapi szintű megemlézése, ha egyúttal nem arra a tragikus műveltséghiányra világítana rá, amelytől egyre jobban szenved az ostoba divatokra rákényszerített Magyarország és Európa egyaránt.

Eddig meg sem említettem a művész 1977 óta elnyert számos díját, mint például a Ferenczy Béni-díjat, a Munkácsy-díjat, a Fidem-nagydíjakat, Székesfehérvár városi-díját, valamint számos külföldi elismerését.

Lugossy Máriáról megjelent egy szép, a művei legjobbjait reprezentáló album a művész Jégkorszak című, 2004-ben, a Műcsarnokban rendezett kiállításának alkalmából. Ebben Serge Lechaczynski kiváló francia galériatulajdonos és műkritikus méltatása mellett olvashatók Csokits Jánosnak (költő és műfordító külföldre szakadt magyar, aki idős korára visszajött Magyarországra meghalni) a művek ihlette versei és írásai, valamint a kortárs magyar képzőművészet legpatinásabb műgyűjteményének a székesfehérvári Szent István Múzeumnak a rangját meghatározó Kovalovszky Márta és Kovács Péter művészettörténészek Lugossy Mária munkásságát méltató gondolatai. A veszprémi Rheia szobor méltó helyre kerülése érdekében ajánlom e kötet tanulmányozását az arra illetékesek figyelmébe.

A művészek gondolatait a magam részéről mindenekelőtt valónak tartom. Mi lenne az ő egykori naplói, feljegyzéseik, levelezéseik nélkül akár a kortárs vagy kései méltatókkal? Lugossy Mária, a mi kortársunk, gondolatai a mieink is, művei nekünk üzennek.

Emelkedjünk a róla készített film eszmei magaslataiba, miközben olvasgatjuk az említett könyvbe írott sorait:

„Elmélkedés a létezésről

Létezésünk onnan eredeztethető, amikor már az őstenger kihordott bennünket. Évezredek áramlataival sodródtunk tovább. Meghúzódtunk a gyűrődések ráncaiban – sok millió éves álomba zuhanva. Az életre képtelenek kőbe zárványosultak – ma is föllelhetők, élő kőületek. Álmainkban ott a sok ezer éves múlt: kristályos tünemények, lüktető vulkánömlények, lézengő sejtek, Földanya melegét sóvárgó, didergő ember, függvénye a Teremtőnek, különleges mutáció, hordozója az isteninek, alkotó és tékozló, szent és bűnöző, gondolkodó és ösztönös – egyazon végzetre ítéltetett embermilliárdok.”